

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА”
(для магістрів)**

МАУП

Київ 2016

Підготовлено професором кафедри цивільно-правових дисциплін
Р. Б. Прилуцьким

Затверджено на засіданні кафедри цивільно-правових дисциплін
(протокол № 7 від 14.02.07 р.)

Перезатверджено на засіданні кафедри цивільно-правових дисциплін
(протокол № 1 від 31.08.16 р.)

Схвалено Вченою радою Інституту права (протокол № 8 від 31.08.2016 р.)

Прилуцький Р. Б. Методичні матеріали для семінарських занять з
дисципліни “ Актуальні проблеми цивільного права ” (для магістрів). —
К.:
МАУП, 2016. - 50 с.

Методичні матеріали містять пояснювальну записку, зміст самостійної
роботи студентів з дисципліни “ Актуальні проблеми цивільного права ”,
методичні рекомендації до семінарських занять, а також список
літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2016

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичні матеріали для семінарських занять з дисципліни “ Актуальні проблеми цивільного права ” розроблені на основі навчальної програми “ Актуальні проблеми цивільного права ” і спрямовані на надання методичної допомоги студентам при підготовці до семінарських занять з метою поглиблення знань з основних проблемних питань цивільного права.

Мета семінарських занять полягає у закріпленні і поглибленні набутих теоретичних знань студентів з основних положень цивільного права, опануванні навичками застосування цих знань при вирішенні конкретних практичних спірних питань, підготовці наукових доповідей, лекцій, проведенні семінарських та практичних занять з проблем цивільного права, контролі засвоєння матеріалу, стимулюванні самостійної роботи студентів за вивченням навчальної дисципліни.

Основою для підготовки до семінарських занять є пропоновані методичні матеріали. Предметним орієнтиром є тематичний план навчальної програми “ Актуальні проблеми цивільного права ”, який складений відповідно до змістових модулів. Обсяг необхідного програмного матеріалу визначений у “ Змісті самостійної роботи студентів ”.

Для полегшення контролю і самоконтролю отриманих студентами знань методичні матеріали містять перелік питань для самоконтролю. У списку рекомендованої літератури зазначено майже всі основні науково-теоретичні джерела, що стане в нагоді під час вивчення дисципліни.

Специфіка семінарських занять з дисципліни “Актуальні проблеми цивільного права” полягає в тому, що під час їх проведення значна увага зосереджується на всебічному розгляді та аналізі актуальних проблемних питань цивільного права з урахуванням науково-теоретичних

досягнень науки цивільного права і суміжних галузей, як, наприклад, господарського права, чинного законодавства і юридичної практики, у зв'язку з чим значна увага повинна приділятися реферативним науковим доповідям, поєднаним з широким обговоренням розглянутих у них питань. Це не виключає, залежно від теми заняття й поставлених завдань, вирішення практичних завдань, аналіз судових рішень та інші форми проведення семінарських занять.

Разом з тим, важливим завданням семінарських занять з дисципліни “Актуальні проблеми цивільного права” є отримання студентами навичок викладацької роботи.

МАУП

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

з дисципліни

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА»

Змістовий модуль I. Загальні положення цивільного права

Тема 1. Актуальні проблеми визначення цивільного права як галузі права. Цивільне законодавство

1. Поняття цивільного права як галузі права.
2. Предмет і метод цивільного права.
3. Джерела цивільного права. Цивільне законодавство.

теми рефератів

1. Теорія господарського права.
2. Предмет і метод правового регулювання як основа для визначення самостійної галузі права.

Література [2-6; 8; 11; 20; 37; 38; 44; 45; 55; 57; 64-66; 70; 72-75; 77; 78; 82; 83; 85; 96; 100; 107; 109; 112; 116; 119; 121; 124; 135; 143; 144-146; 155]

Питання для самоконтролю та співбесіди

1. Що таке приватне право? Чи змінилось поняття “приватне право” з часів Стародавнього Риму?
2. Назвіть характерні ознаки цивільного права як самостійної галузі права. Як розвивалось поняття цивільного права як самостійної галузі права?
3. Які науково-теоретичні проблеми були причиною виникнення теорії господарського права?
4. Чи достатньо предмета та методу правового регулювання для визначення самостійної галузі права?
5. Яке значення має теорія господарського права для розвитку цивільного законодавства?

6. Схарактеризуйте проблеми вдосконалення та кодифікації цивільного законодавства у зв'язку з наявністю Господарського кодексу України.
7. Які проблеми у застосуванні Цивільного кодексу України виникли у зв'язку з прийняттям Господарського кодексу України? Чи є шлях до їх вирішення?
8. Який порядок набрання чинності законами та підзаконними нормативними актами в Україні.
9. Чи є юридичні підстави вважати договір між суб'єктами джерелом цивільного права?
10. Що таке звичай? Які види звичаїв ви можете назвати?

Практичні завдання

1. Товариство з обмеженою відповідальністю (далі — Товариство) звернулося з касаційною скаргою до Вищого господарського суду України (далі — ВГСУ) на постанову Київського апеляційного господарського суду від 17.12.04, рішення Господарського суду м. Києва від 14.11.04 у справі № 4/559 за позовом Приватного підприємця С. (далі — Підприємець) з позовом до Товариства про стягнення з нього 15470,29 три, у тому числі 14936,00 три збитків, 534,29 три пені.

Розглянувши касаційну скаргу, ВГСУ встановив, що між Підприємцем і Товариством дійсно був укладений договір поставки продукції № 0304 від 19.03.04 (далі — Договір). Згідно з Договором Підприємець зобов'язувався сплатити Товариству аванс розміром 50 % вартості обладнання, а інші 50 % вартості — після приймання обладнання на складі Товариства, але не пізніше, ніж 10 днів з моменту повідомлення Товариством про готовність обладнання до поставки (п. 1.2). Товариство зобов'язувалось у 30-денний строк з моменту надходження авансового платежу поставити Підприємцю обладнання на суму 17342,00 грн., забезпечивши його наявність на складі протягом цього строку (п. 1.3). Підприємець виконав свої

зобов'язання — 20.03.04 перерахував Товариству авансом 8671 грн., а другу частину — 12.05.04. У справі перебували претензія підприємця до Товариства від 13.05.04, у якій він підтверджував поставку йому обладнання і повідомляв про свою відмову від нього у зв'язку з неналежною якістю, а також відповідь Товариства на претензію.

Підприємець звернувся до Господарського суду м. Києва з позовом до Товариства на підставі того, що Товариство не поставило Підприємцю обладнання в установленій договором строк і виконання цього зобов'язання втратило для нього інтерес. Товариство у відзиві на позов заявлені вимоги відхиляло, зазначивши, що Підприємець відмовився від прийняття обладнання, безпідставно посилаючись на його неналежну якість. Крім того, Цивільним кодексом України (далі — ЦКУ) не передбачено сплату неустойки та відшкодування збитків за договором поставки.

Чи повинен суд задовольнити касаційну скаргу, посилаючись на ЦКУ? Які нормативно-правові акти, що стосуються договору поставки та цієї справи, повинні дослідити суди для її правильного вирішення? Знайдіть і опишіть норми, що регулюють описані відносини.

2. Визначте, чи є зазначені відносини цивільно правовими, якщо ні, то до яких галузей права вони належать і які нормативно-правові акти їх регулюють:

- а) громадянин Корж звернувся до господарського суду з позовною заявою до Акціонерного товариства “Торговий дім “АвтоМоторз” про розірвання договору купівлі-продажу легкового автомобіля;
- б) Антимонопольний комітет України звернувся до господарського суду з позовною вимогою про примусовий поділ Акціонерного товариства “Рута” у зв'язку з тим, що воно займає монопольне становище на ринку;

- в) Приватне підприємство “Автопарк” звернулось з позовом до громадянина П. про сплату штрафу і відшкодування збитків, завданих громадянину Б. під час зіткнення автобуса, що належав підприємству і був керований громадянином П., з легковим автомобілем громадянина Б.;
- г) приватний підприємець І. звернувся до суду із заявою про визнання Приватного підприємства “Акорд” банкрутом.

Тести

1. Предметом цивільного права є:

- а) особисті немайнові та майнові відносини;
- б) особисті майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників;
- в) майнові відносини (цивільні відносини), що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб’єктами господарювання;
- г) особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

2. До предмета цивільного права належать:

- а) особисті майнові (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників;
- б) майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників;
- в) майнові відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб’єктами господарювання;
- г) майнові відносини, що виникають у процесі здійснення господарської

діяльності між суб'єктами господарювання.

3. Предметом господарського права є відносини:

- а) що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання;
- б) що виникають у процесі здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання;
- в) що виникають у процесі організації та управління господарською діяльністю між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання;
- г) що виникають у процесі організації господарської діяльності між суб'єктами господарських повноважень.

4. Сферу господарських відносин становлять відносини:

- а) господарсько-виробничі;
- б) організаційно-господарські;
- в) внутрішньогосподарські;
- г) господарсько-кооперативні.

5. Закон набирає чинності:

- а) через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, але не раніше дня його опублікування;
- б) через десять днів з дня офіційного підписання Президентом України;
- в) через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування;
- г) через десять днів з дня його прийняття не менш як двома третинами конституційного складу Верховної Ради України.

Тема 2. Організаційно-правові форми юридичних осіб

1. Вчення та основні теорії про юридичні особи.

2. Поняття та характерні ознаки юридичної особи.
3. Види та організаційно-правові форми юридичних осіб.
4. Господарські товариства.

Теми рефератів

1. Поняття та види підприємства як організаційно-правової форми юридичної особи.
2. Громадські об'єднання як організаційно-правова форма юридичної особи.

Література [3-8; 10; 17-19; 25; 26; 28; 29; 31; 34; 35; 50; 51; 54; 64; 78; 84; 89; 112; 116; 119; 129; 132; 137; 138; 140; 142; 150; 151]

Питання для самоконтролю та співбесіди

1. У чому полягає сутність теорії юридичної особи як фікції? Коли з'явилась ця теорія? Чим вона відрізняється від органічної теорії юридичної особи?
2. Схарактеризуйте теорії директора і колективу.
3. Які види та організаційно-правові форми господарських організацій — юридичних осіб, що можуть створюватися відповідно до Цивільного кодексу України?
4. Які речові права є основою для визнання суб'єкта господарювання юридичною особою?
5. Установчі документи суб'єкта господарювання — юридичної особи.
6. Якими нормативно-правовими актами регулюється державна реєстрація суб'єктів господарювання і юридичних осіб?
7. Порядок резервування найменування юридичної особи.
8. Державна реєстрація змін в установчих документах юридичних осіб.
9. Ліквідація юридичної особи.

Практичні завдання

1. Громадяни К. і П. направили документи державному реєстратору для державної реєстрації приватного підприємства. Державний реєстратор залишив заяву громадян без розгляду, посилаючись на те, що ЦКУ не передбачено такої організаційно-правової форми, як підприємство, крім того, до заяви було додано лише два екземпляри Положення про приватне підприємство, чого, по-перше, мало, а, по-друге, такого установчого документа ЦКУ не передбачено. Громадяни оскаржили дії державного реєстратора в суді.

Яке рішення повинен прийняти суд? Якими нормативно-правовими актами регулюються такі відносини? Які документи необхідно подати для державної реєстрації юридичної особи?

2. Державний реєстратор відмовив у державній реєстрації підприємства на підставі того, що назва підприємства не відповідає вимогам законодавства стосовно кількості знаків.

Чи обґрунтована така відмова? Якими нормативно-правовими актами регулюється це питання та які вимоги щодо назви юридичної особи ним встановлені?

3. ВАТ звернулося з касаційною скаргою до ВГСУ на рішення Господарського суду м. Києва за позовом ТОВ до ВАТ про визнання недійсними актів, виданих ВАТ.

ВГСУ встановив, що рішенням Господарського суду м. Києва задоволено позов ТОВ про визнання недійсним з моменту прийняття п. 9.18 Статуту ВАТ в частині функцій президента, яким передбачено, що президент ВАТ представляє його інтереси без довіреності у відносинах з юридичними та фізичними особами як в Україні, так і за її межами, а також п. 7 рішення загальних зборів акціонерів ВАТ в частині обрання М. президентом і членом спостережної ради ВАТ.

У касаційній скарзі ВАТ наполягало на тому, що Голова спостережної ради є президентом ВАТ, поряд із правлінням наділений виконавчими функціями і має право представляти інтереси товариства без довіреності, підписувати договори та будь-які інші юридично значимі для товариства документи. Таке положення Статуту ВАТ відповідає вимогам законодавства.

Чи підлягає касаційна скарга задоволенню? Обґрунтуйте свої висновки посиланням на нормативно-правові акти.

4. Загальними зборами ВАТ, що були скликані за ініціативою спостережної ради, останній делегувалося право призначати склад правління, а правлінню — приймати рішення про створення філій, представництв та дочірніх підприємств товариства.

Чи є правомірним таке рішення? Які питання входять до виключної компетенції загальних зборів? У якому порядку приймається рішення цими зборами?

5. Засновники АТ, основним предметом діяльності якого мало бути збирання та переробка брухту чорних та кольорових металів, 20.06.06 звернулися до державного реєстратора із заявою про державну реєстрацію товариства. Листом від 28.06.06 державний реєстратор повідомив заявників, що у державній реєстрації товариства відмовлено з мотивів: а) відсутність ліцензії на здійснення товариством зазначеної діяльності; б) подані установчі документи суперечать чинному законодавству, оскільки містять положення про те, що засновники АТ зобов'язані бути держателями 25 відсотків емітованих акцій протягом не менше 2 років і ними викуплено на момент реєстрації саме таку кількість емітованих акцій.

Чи правомірна відмова державного реєстратора? Які вимоги до реєстрації акціонерних товариств чинним законодавством встановлено?

Чи є якісь колізії з цього питання? Які дії засновників товариства

забезпечать захист їх права на реєстрацію ТОВ? Обґрунтуйте відповідь посиланням на відповідні норми.

Тести

1. Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на види:

- а) юридичні особи приватного права та публічного права;
- б) господарські товариства;
- в) державні комерційні об'єднання;
- г) наукові установи.

2. Юридична особа може бути створена шляхом:

- а) об'єднання осіб та (або) майна;
- б) примусового поділу (виділу) у випадках, встановлених законом;
- в) реорганізації;
- г) утворення нової юридичної особи.

3. Організаційно-правовими формами юридичних осіб є:

- а) установа;
- б) підприємство;
- в) об'єднання підприємств;
- г) товариство.

4. Якщо вартість чистих активів акціонерного товариства стає меншою від мінімального розміру статутного капіталу, встановленого законом, товариство має:

- а) оголосити про зменшення свого статутного капіталу та зареєструвати відповідні зміни до статуту;
- б) оголосити про збільшення свого статутного капіталу та зареєструвати відповідні зміни до статуту;
- в) самоліквідуватись;
- г) прийняти рішення про додаткові внески його засновників до статутного капіталу.

5. Суб'єктами господарювання є:

- а) господарські організації — юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України;
- б) державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України;
- в) органи державного управління, наділені господарськими повноваженнями;
- г) іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Змістовий модуль II. Право власності, майнові та немайнові права

Тема 3. Актуальні проблеми речових прав

1. Поняття, загальна характеристика та ознаки речового права.
2. Класифікація речових прав.
3. Поняття, види та форми права власності.
4. Проблеми здійснення власності українського народу і державної власності.
5. Захист права власності.
6. Нові форми права користування чужою власністю.

Теми рефератів

1. Розвиток приватної власності у законодавстві України.
2. Поняття та правове регулювання довірчої власності.

Література [3-6; 8; 22; 23; 31; 36; 41; 42; 46-48; 51; 59; 61-64; 76; 78; 81; 88; 89; 91; 92; 94; 98; 104; 116; 119; 125; 127-129; 131; 133]

Питання для самоконтролю та співбесіди

1. Чим різняться право власності, право господарського відання і право оперативного управління?
2. Що означає поняття “зміст права власності”?

3. У чому полягає різниця між правом володіння як суб'єктивним правом права власності і правом володіння як самостійним речовим правом?
4. Чим різняться право власності юридичної особи і право колективної власності?
5. Дайте визначення права суверенної власності українського народу і права державної власності.
6. У чому полягає проблема реалізації права власності українського народу? Який механізм реалізації цього права? Який це має зв'язок із механізмом здійснення права державної власності?
7. Хто здійснює управління державною власністю?
8. Назвіть способи і напрями здійснення права державної власності.
9. Назвіть способи захисту права власності.
10. У чому полягає різниця між прогібіторним і негаторним позовами?

Практичні завдання

1. Громадянин С. отримав у спадщину земельний пай. Після оформлення свідоцтва на право спадщини він вирішив земельний пай продати громадянину Німеччини. Однак нотаріус відмовив в оформленні договору купівлі-продажу, мотивуючи це тим, що у громадянина С. немає права власності на цей пай.

Чи правомірною є відмова нотаріуса? З якого моменту виникає право власності? Які умови виникнення права власності на земельний пай?

Чи може бути укладений договір купівлі-продажу земельного паю між громадянином С. і громадянином Німеччини? Дайте відповіді з посиланнями на відповідні норми нормативно-правових актів.

2. Громадянин Г. купив у громадянина С. легковий автомобіль, оформивши договір купівлі-продажу у товарній біржі. Через два роки виявилось, що автомобіль крадений і громадянин Г. отримав позов про повернення автомобіля його дійсному власнику. Громадянин Г. у

відзиві на позов зазначив, що він не знав про те, що автомобіль крадений, що під час державної реєстрації автомобіля співробітники ДАІ ретельно перевіряли і не виявили ознак крадіжки, крім того, він витратив великі суми грошей на зберігання автомобіля на автостоянці, фарбування кузова та ремонт двигуна, що значно перевищує ринкову вартість самого автомобіля.

Яке рішення повинен прийняти суд? Яке значення для вирішення питання судом мають обставини, викладені у відзиві на позов? Дайте обґрунтовану відповідь.

3. 14.08.05 ВСУ порушив касаційне провадження за касаційною скаргою компанії “У” (далі — Компанія) з перегляду постанови ВГСУ від 13.05.05 з мотивів неправильного застосування норм матеріального права. У процесі дослідження справи ВСУ встановив, що у лютому 2004 р. ЗАТ “Д. С.” звернулось до Господарського суду м. Києва з позовною заявою до Компанії про визнання права власності на об’єкт незавершеного будівництва — лабораторний корпус № 120 (далі — Будівля), що належав Компанії. Позовні вимоги обґрунтовувались тим, що Компанія не виконала своїх зобов’язань, передбачених п. 2.2. договору інвестування та відчуження об’єкта нерухомості від 23.03.03 (далі — Договір), відповідно до якого Компанія зобов’язувалась не пізніше 27.12.03 сплатити на рахунок генерального підрядника суму в розмірі 300000,00 \$ США. У разі невиконання цього зобов’язання право власності на половину Будівлі повинно перейти до ЗАТ. Друга половина згідно із п. 3.2. Договору перейшла на праві власності до ЗАТ з моменту укладення Договору. Суд рішенням від 06.03.04 позов задовольнив.

Київський апеляційний суд постановою від 22.01.05 рішенням суду від 06.03.04 скасував, у задоволенні позову ЗАТ відмовив і визнав недійсним Договір на підставі невідповідності його умов

положенням ст. 19 Закону України від 14.09.2000 р. “Про особливості приватизації об’єктів незавершеного будівництва” (далі — Закон).

ВГСУ постановою від 13.05.05 постанову Київського апеляційного господарського суду від 22.01.05 скасував і залишив без зміни рішення Господарського суду м. Києва від 06.03.04, вважаючи, що застосування апеляційним господарським судом положень Закону у цій справі було помилковим.

Також було встановлено, що Будівля згідно з договором від 01.11.96 як об’єкт незавершеного будівництва була передана регіональним відділенням Фонду державного майна України у м. Києві із державної у приватну власність Закритого акціонерного товариства “Торговий дім “Дніпро” (далі — Товариство). 15.12.98. Товариство продало Будівлю теж як об’єкт незавершеного будівництва у власність Компанії.

Чи підлягає задоволенню касаційна скарга компанії? Яку постанову повинен винести В СУ? Обґрунтуйте свою відповідь посиланням на закон.

4. Майно державного підприємства “Спецбуд” належить йому на праві повного господарського відання. Здійснюючи розрахунки з постачальниками продукції, керівник підприємства вирішив передати у власність одного з постачальників автомобіль, який належить ДП “Спецбуд”.

Чи правомірне таке рішення керівника ДП “Спецбуд”? Який правовий титул майна, що є державною власністю і закріплене за державним підприємством?

5. Казенне підприємство “Експериментальний завод” отримало від міністерства, до сфери управління якого належало, 200000 грн. на розробку нового приладу. Однак цих коштів вистачило лише на закупівлю необхідного устаткування та матеріалів, оплату праці за

3 місяці. За енергоресурси (електроенергія, газ) підприємство не змогло розрахуватися, що спричинило подачу енергокомпанією позовів про стягнення заборгованості з казенного підприємства у сумі 83000 грн.

На яке майно казенного підприємства може бути звернене стягнення для покриття цього боргу? На якому правовому режимі (титулі) відповідна частина державного майна закріплюється за казенним підприємством? У чому полягає зміст цього титулу? Чи може казенне підприємство бути визнане банкрутом? Які обов'язки щодо казенного підприємства має міністерство (відомство), до сфери управління якого воно належить?

Тести

1. *Право власності із суб'єктивного погляду — це:*

- а) заволодіння;
- б) володіння;
- в) користування;
- г) володіння, користування, розпорядження річчю.

2. *Залежно від форм власності, передбачених законодавством, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:*

- а) приватне підприємство;
- б) сільськогосподарське підприємство;
- в) підприємство, що діє на основі колективної власності;
- г) унітарне підприємство;

3. *До похідних способів набуття права власності належать:*

- а) специфікація;
- б) оренда;
- в) спадкування;
- г) заповідальний відказ.

4. *Для захисту права користування власністю застосовуються по-*

зови:

- а) речовий;
- б) індикативний;
- в) негаторний;
- г) прогібіторний.

5. Сервітут може виникати за:

- а) договором оренди;
- б) законом;
- в) спадкуванням;
- г) правом довірчого управління.

Змістовий модуль III. Zobов'язальне право

Тема 4. Актуальні проблеми zobов'язального права. Цивільний договір

1. Поняття та види zobов'язань.
2. Розвиток поняття zobов'язання.
3. Договір у цивільному праві.
4. Проблема свободи договору.
5. Зміст та істотні умови договору. Чинність договору.
6. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання zobов'язання.

Теми рефератів

1. Поняття та характерні ознаки господарського договору.
2. Визнання договору недійсним та неукладеним.

Література [3-6; 8; 9; 12-14; 23; 27; 30-32; 39; 43; 49; 52; 53; 56; 60; 64; 67-69; 71; 78; 79; 89; 95-97; 99; 100; 102; 103; 105; 108; 110-112; 116-118; 120; 124; 129; 134; 139; 141; 147; 149; 153]

Питання для самоконтролю та співбесіди

1. Що таке zobов'язання?
2. Чи збігається визначення zobов'язання у цивільному праві й

господарському праві?

3. Визначте суб'єктний склад зобов'язання.
4. Що таке множинність у зобов'язанні?
5. Назвіть умови заміни сторін у зобов'язанні.
6. Що таке солідарний обов'язок?
7. Чи збігаються поняття “зобов'язання” і “договір”?
8. Чим різняться поняття “двосторонній правочин”, “двостороннє зобов'язання”, “двосторонній договір”?
9. Назвіть можливі умови договору.
10. У чому полягає різниця у визначенні істотних умов договору за Цивільним та Господарським кодексами України?

практичні завдання

1. ТОВ “Плай” Лтд. уклало договір з КСП “Колос”, згідно з яким до ТОВ “Плай” перейшов обов'язок КСП “Колос” з оплати нафтопродуктів, поставлених йому Дворічанською нафтобазою.

Чи мали право сторони укласти такий договір? Як називається таке зобов'язання? Чи є це зобов'язання чинним?

2. ТОВ “Плай” Лтд. уклало договір з ТОВ “Лада-Україна”, згідно з яким до ТОВ “Лада-Україна” перейшли права кредитора стосовно заборгованості ПП “Пробос” перед ТОВ “Плай” Лтд. за надані послуги сумою 12 000 грн.

Чи мали право сторони укласти такий договір? Як називається таке зобов'язання? Чи є це зобов'язання чинним?

3. Комунальне підприємство “Міськкомунгосп” (далі — Підприємство) уклало договір з ПП на реконструкцію будівлі міського оперного театру. Договором передбачалось, що оплата виконаних ПП робіт здійснюватиметься відповідно до запропонованого ПП кошторису, а у разі несвоєчасної їх оплати останнє набуває право власності на цю будівлю. Прокуратурою міста було опротестовано чинність зазначеного

договору на підставі того, що Підприємством було порушено вимоги законодавства щодо порядку вибору контрагента для укладання такого договору та визначення ціни. Підприємство заперечувало обґрунтованість протесту, посилаючись на те, що відповідно до ст. 627 ЦК сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору, а зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними.

Чи обґрунтований протест прокуратури? Посилаючись на законодавство, зробіть експертний висновок можливості чи неможливості укладання такого договору.

4. Між ТОВ “Оріон” (далі — ТОВ) та АТ “Лада-Україна” (далі — АТ) був укладений договір на поставку останнім ТОВ 50 легкових автомобілів. Одночасно сторони уклали договір застави, відповідно до якого з метою забезпечення оплати автомобілів за договором поставки було передбачено заставу належних ТОВ будівель. Через шість місяців АТ поставило ТОВ 50 автомобілів і виставило рахунок-фактуру на їх оплату на суму 200000 дол. США. ТОВ відмовилось від оплати автомобілів, посилаючись на відсутність коштів. АТ звернулось до господарського суду з позовом до ТОВ про звернення стягнення на будівлі ТОВ за договором застави в рахунок оплати автомобілів. Юрист ТОВ у судовому засіданні заявив, що оскільки при укладанні договору поставки не була визначена ціна на автомобілі і строк їх поставки, то цей договір є не укладеним. Відповідно до цього потрібно визнати не чинним і договір застави. АТ проти цього заперечувало, посилаючись на те, що ЦК до істотних умов договору не відносить умови про ціну і строк виконання договору.

Яке рішення повинен постановити суд? Проаналізуйте умови договорів, укладених ТОВ і АТ, і визначте можливість визнання їх

неукладеними. Які підстави передбачені законодавством для визнання договору неукладеним або недійсним? У чому полягає різниця між нікчемним і недійсним договором?

5. У квітні 2004 р. Спільне товариство — товариство з обмеженою відповідальністю “Універсал Ледер Україна” (далі — СП) звернулося до Господарського суду м. Києва з позовом до ВАТ “Меридіан ім. С. П. Корольова” (далі — ВАТ) про стягнення 467468 три, витрачених на реконструкцію приміщення, в тому числі штрафних санкцій у розмірі річної оплати за користування приміщенням. Свої вимоги позивач обгрунтовував тим, що він здійснив реконструкцію приміщення, яке йому було передано ВАТ згідно з договором про співробітництво від 28.06.95 (далі — Договір), за власні кошти та за згодою відповідача. Договором було передбачено, що Договір діє до 2015 р., а у разі його дострокового розірвання за ініціативою ВАТ останнє негайно відшкодовує СП у повному розмірі витрати на реконструкцію приміщення, а також сплачує франшизу у розмірі річної плати за користування приміщенням, сплаченої протягом останнього перед цим року. Договір було розірвано достроково за ініціативою ВАТ.

Господарський суд м. Києва рішенням від 12.05.04 позов задовольнив повністю. Київський апеляційний господарський суд постановою від 18.06.04 це рішення скасував і у задоволенні позову відмовив, посилаючись на те, що Договір було розірвано відповідно до рішення Господарського суду м. Києва від 14.08.02 за вимогою ВАТ у зв'язку з невиконанням позивачем умов Договору. ВГСУ постановою від 06.08.04 постанову Київського апеляційного господарського суду скасував, а рішення Господарського суду м. Києва залишив без зміни. Генеральний прокурор України вніс касаційне подання на постанову ВГСУ до ВСУ.

Яке рішення повинен прийняти ВСУ? Які підстави відповідальності суб'єктів господарювання встановлено цивільним та господарським законодавством?

Тести

1. Зобов'язання — це:

- а) правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор — вимагати від боржника виконання його обов'язку;
- б) правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку;
- в) правочин, у якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку;

2. Підставами виникнення зобов'язань можуть бути:

- а) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності;
- б) завдання корпоративної шкоди;
- в) рішення суду;
- г) інші юридичні факти.

3. До суб'єктного складу зобов'язання входять:

- а) дебітор;
- б) кредитор;

- в) управнена сторона;
- г) зобов'язана сторона;

4. Правочини — це:

- а) правомірні дії, спрямовані на досягнення певного правового результату;
- б) неправомірні добросовісні дії;
- в) приватні правопорушення;
- г) позадоговірні зобов'язання.

5. Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах:

- а) законності;
- б) добросовісності, розумності та справедливості;
- в) законності та особистих інтересів сторін;
- г) поєднання особистих та суспільних інтересів.

6. Зміст договору становлять:

- а) визначені в ньому права чи обов'язки сторін;
- б) умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими;
- в) умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними.

Тема 5. Забезпечення виконання зобов'язання.

Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання зобов'язання

1. Поняття та умови виконання зобов'язання.
2. Правові способи забезпечення виконання зобов'язання.
3. Наслідки невиконання або неналежного виконання зобов'язання.
4. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання зобов'язання.

Теми рефератів

1. Застава як правовий спосіб забезпечення виконання зобов'язання.
2. Акредитивна форма розрахунків та інші можливі “нетрадиційні”

способи забезпечення виконання зобов'язання.

Література [1; 3-6; 8; 15; 16; 21; 24; 25; 31; 57; 58;

86; 87; 98; 106; 111; 113; 117; 118;

120; 126; 129; 138; 147; 148; 156]

Питання для самоконтролю та співбесіди

1. Яким чином має виконуватися зобов'язання?
2. Чи може бути покладено виконання обов'язку на іншу особу?
3. Чи можливе виконання обов'язку частинами?
4. Як має виконуватися зобов'язання, якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги?
5. Як визначається місце виконання зобов'язання?
6. Яку черговість погашення вимог за грошовим зобов'язанням передбачено ЦКУ?
7. Коли можливе виконання зобов'язання внесенням боргу в депозит нотаріуса?
8. У якій формі вчиняється правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання?
9. Назвіть загальні умови забезпечення виконання зобов'язання.
10. Що є порушенням зобов'язання?

Практичні завдання

1. У серпні 2002 р. акціонерний поштово-пенсійний банк “Аваль” (далі — Банк) звернувся до суду з позовом до ТОВ “Політ рейд”, ТОВ “Агрокомбінат “Граніт” про відшкодування 634 500 три. В обґрунтуванні вимог позивач вказував на те, що ТОВ “Агрокомбінат “Граніт” за договором купівлі-продажу реалізувало ТОВ “Політрейд” цукор-пісок, який перебував у заставі, згідно із договорами застави від 23 листопада 2000 р., 17 жовтня 2001 р., від 24 жовтня 2001 р. та 1 листопада 2001 р., укладеними між ТОВ “Агрокомбінат “Граніт” та

Банком з метою забезпечення повернення кредиту ТОВ “Агрокомбінат “Граніт” за кредитним договором, укладеним з позивачем. Вважаючи, що неправомірні дії відповідачів позбавили його можливості задовольнити свої вимоги за кредитним договором за рахунок застави, Банк посилався на ст. 17 Закону України “Про заставу”, ст. 203, 440 ЦК УРСР.

ТОВ “Політ рейд” позов не визнало на тій підставі, що Банк не надав доказів незаконної реалізації згаданого цукру ТОВ “Політ рейд”.

Рішенням Господарського суду м. Києва від 27 вересня 2004 р. позов було задоволено, з відповідачів на користь Банку солідарно стягнуто 634500 грн в рахунок відшкодування збитків. Постановлене судове рішення мотивовано тим, що ст. 161, 162, 209 Цивільного кодексу УРСР передбачають, що зобов’язання повинні виконуватись належним чином і в установленій строк відповідно до вказівок Закону, акта планування, договору, а за відсутності таких вказівок — відповідно до вимог, що звичайно ставляться. Одностороння відмова від виконання і одностороння заміна умов договору не допускаються, умовою відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов’язання, у тому числі у вигляді відшкодування збитків, є вина боржника.

Постановою Київського апеляційного господарського суду від 17 листопада 2004 р. зазначене рішення змінено. Ухвалено стягнути із ТОВ “Агрокомбінат “Граніт” на користь Банку 634500 грн. заподіяної шкоди, а в задоволенні позову до ТОВ “Політрейд” відмовлено.

Постановою Вищого господарського суду України від 29 березня 2005 р. постанову Київського апеляційного господарського суду від 17 листопада 2004 р. залишено без змін.

Банк звернувся з касаційною скаргою до ВСУ з вимогою про скасування постанови Вищого господарського суду України від

29 березня 2005 р. на підставі неправильного застосування судом касаційної інстанції норм матеріального права, зокрема статей 203 та 440 ЦК УРСР. 26 травня 2005 р. ВСУ за касаційною скаргою Банку порушив провадження з перегляду постанови Вищого господарського суду України від 29 березня 2005 р.

Чи повинен ВСУ задовольнити касаційну скаргу? Що є підставою для цивільної відповідальності та відшкодування шкоди (збитків)?

2.17 липня 2007 р. громадянин П. (далі — Покупець) уклав договір завдатку з громадянином Б. (далі — Продавець) у забезпечення того, що 1 жовтня 2007 р. між ними буде укладено договір купівлі-продажу будинку. Для укладання та посвідчення договору була визначена нотаріальна контора. З метою забезпечення виконання договору Покупець видав Продавцю завдаток у сумі 10000 грн. Договір завдатку був складений у письмовій формі, підписаний сторонами і завірений печаткою брокерської компанії з нерухомості.

1 жовтня 2007 р. Покупець прибув до нотаріальної контори, щоб укласти договір, однак Продавець заявив, що для укладення договору необхідно отримати погодження селищної ради народних депутатів. Сторони усно домовились дату укладення договору купівлі-продажу перенести на 5 жовтня 2007 р., однак у цей день Покупець прибути на укладення договору не зміг, про що телефоном повідомив Продавця, попросивши перенести укладення договору на наступний день. Продавець погодився, але наступного дня укладати договір відмовився.

Покупець направив Продавцю листа, в якому зазначив, що оскільки Продавець порушив договір завдатку і не забезпечив укладення договору купівлі-продажу 1 жовтня 2007 р., він зобов'язаний повернути Покупцю завдаток у подвійному розмірі. Продавець заявив, що, навпаки, Покупець не з'явився 5 жовтня 2007 р. на укладення договору. Тому завдаток залишається у Продавця.

Покупець звернувся з позовною завою до суду з вимогою стягнути з Продавця подвійну суму завдатку 20000 грн. Місцевий суд Московського району м. Харкова у задоволенні позову Покупця відмовив, посилаючись на свідчення нотаріуса про те, що Продавець 1 жовтня 2007 р. був готовий укласти договір купівлі-продажу, але Покупець відмовився, а також не з'явився на укладення договору 5 жовтня 2007 р. Покупець звернувся із скаргою до апеляційного суду Харківської області, в якій вимагав скасувати рішення місцевого суду і стягнути з Продавця подвійну суму завдатку.

Яке рішення повинен постановити апеляційний суд?

3. У лютому 2005 р. АТЗТ “Транс-порт” (далі — АТЗТ “Транс-порт”) подало до господарського суду Одеської області позов про стягнення з державного підприємства “Одеський морський торговельний порт” (далі — Порт) збитків у вигляді не одержаних доходів сумою 2423493,30 грн, мотивуючи свої вимоги неправомірними діями Порту, що виразилися в односторонній відмові від виконання договору № КД-265 від 24 грудня 1998 р., за умовами якого Порт доручає, а АТЗТ “Транс-порт” приймає на себе зобов'язання з виконання від імені Порту комплексу робіт та послуг, пов'язаних з виконанням договору, укладеного між Портом та Одеською залізницею. Позивач виходив з того, що укладений договір за своєю правовою природою є договором підряду, а тому правовідносини щодо неналежного виконання зобов'язань та відшкодування завданих збитків повинні регулюватися ст. 162, 203 ЦК УРСР.

Рішенням господарського суду Одеської області від 4 квітня 2005 р. позов було задоволено.

Постановою Одеського апеляційного господарського суду від 31 травня 2005 р. рішення суду першої інстанції у справі залишено без змін. У постанові суд зазначив, що спірний договір містить елементи

як договору доручення, так і договору підряду, і погодився з висновком суду першої інстанції про те, що цей договір не може бути розірвано в односторонньому порядку. А тому мали місце неправомірні дії відповідача, що завдали збитки позивачу.

Постановою Вищого господарського суду України від 27 вересня 2005 р. № 30/42-05-1191 зазначені рішення і постанова судів першої та апеляційної інстанцій у справі залишені без змін.

Порт звернувся з касаційною скаргою до ВСУ з вимогою скасування постанови Вищого господарського суду України на підставі її невідповідності рішенням Верховного Суду України з питань застосування норм матеріального права, неправильного застосування цих норм та виявлення різного застосування судом одного й того самого положення закону в аналогічних справах.

Судова палата у господарських справах Верховного Суду України відкрила провадження у справі за касаційною скаргою і встановила, що 24 грудня 1998 р. між Портом та АТЗТ “Транс-Порт” був укладений договір № КД-265, відповідно до умов якого Порт доручає, а АТЗТ “Транс-Порт” приймає на себе зобов’язання з виконання від імені Порту комплексу робіт та послуг, пов’язаних із виконанням договору, укладеного між Портом та Одеською залізницею. Строк дії договору — до 31 грудня 2000 р. 22 листопада 2000 р. сторони уклали додаткову угоду до зазначеного договору про продовження строку його дії до 31 грудня 2002 р.

Після 31 грудня 2002 р. сторони продовжували виконувати свої зобов’язання за спірним договором, про що свідчить те, що Портом голові правління АТЗТ “Транс-Порт” було видано довіреність № КД-265/2269 від 26 грудня 2002 р., строк дії якої встановлений до 31 грудня 2003 р.

На виконання умов п. 3.1 договору № КД-265 АТЗТ “Транс-Порт”

уклало від свого імені аналогічні угоди з третіми особами — підприємствами, які в межах реалізації спільної з Портом діяльності здійснюють майже весь обсяг вантажних операцій в Порту.

Листом № 020/1-758 від 23 червня 2003 р. Порт з 1 липня 2003 р. відмовився від договору та відкликав довіреність, посилаючись на свої права як довірителя за договором, що у свою чергу призвело до неможливості виконувати позивачем договори з підприємствами, з якими вони були укладені на виконання зобов'язань за спірним договором.

Задовольняючи позов про відшкодування збитків у вигляді не одержаних доходів, які міг би отримати позивач за півроку дії спірного договору, а також дії договорів, укладених з іншими підприємствами, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, послався як на підставу відшкодування збитків відповідачем на його неправомірні дії, які полягають в односторонній відмові від виконання зобов'язань за спірним договором. Порт проти позову заперечував, посилаючись на те, що за своїми ознаками спірний договір є договором доручення, оскільки згідно з п. 1.1 договору № КД-265 від 24 грудня 1998 р. АТЗТ “Транс-Порт” мало діяти від імені Порту і однією з підстав припинення договору доручення відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 392 ЦК УРСР є скасування такого договору довірителем.

Яке рішення повинен прийняти ВСУ? Які питання необхідно дослідити для прийняття обґрунтованого рішення?

4. Згідно з договором зберігання № 1/02 від 26 лютого 2005 р. ТОВ “Плай” Лтд. (далі — Замовник) передало ВАТ “Житлобуд-2” (далі — Зберігач) 140,0 т цементу (далі — Товар) вартістю 21000,00 грн на зберігання. Строк зберігання — з 26 лютого 2005 р. по 20 грудня 2005 р. Відповідно до п. 4 договору у разі невиконання або неналежного виконання договору винна у цьому сторона за договором

зобов'язувалась відшкодувати другій стороні всі реальні збитки, завдані таким невиконанням чи неналежним виконанням. У разі втрати Товару або його несанкціонованого використання Зберігачем останній зобов'язувався сплатити Замовнику пеню у розмірі 2 % вартості такого Товару за кожен день неповернення товару чи несплати його вартості з моменту виявлення порушення.

19 березня 2005 р. був складений і підписаний сторонами акт про те, що Зберігач без дозволу Замовника використав Товар у повному обсязі для власних потреб, не може негайно його видати Замовнику і зобов'язується повернути Замовнику таку ж кількість Товару протягом трьох днів або сплатити його вартість, а також пеню відповідно до умов договору.

30 травня 2005 р. Замовник звернувся до господарського суду з позовом до Зберігача про відшкодування Замовнику вартості Товару, збитків у вигляді неотриманого прибутку у розмірі 25 % вартості Товару і сплату пені за весь термін невиконання умов договору.

Чи обґрунтовані вимоги Замовника? Яке рішення повинен постановити суд? Підрахуйте суму позовних вимог, яка може бути задоволена судом.

5. ВГСУ, розглянувши матеріали касаційної скарги ВАТ «АК «К»» на постанову Київського апеляційного господарського суду від 24 травня 2004 р. у справі № 35/56 господарського суду м. Києва за позовом АЕК «К» до ВАТ «АК «К»» про стягнення 3995620,69 грн., встановив: Акціонерна енергопостачальна компанія «К» (далі — АЕК «К») звернулася з позовом до ВАТ «АК «К»» про стягнення 3995620,69 грн, у т. ч. штрафу за прострочення платежу, інфляційні та річні. Рішенням господарського суду м. Києва від 23 лютого 2004 р. у справі № 35/56 позов задоволено частково. З відповідача на користь АЕК «К» стягнуто 3699269,84 грн. основного боргу, 10000 грн. штрафу, 63358 грн. 24 коп.

інфляційних, 48029,12 грн. річних та відповідні суми держмита, витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.

Рішення мотивоване підтвердженням матеріалами справи невиконанням відповідачем зобов'язань щодо оплати отриманої ним електроенергії в обумовлений договором № 116 від 10 січня 1991 р. термін. В іншій частині позову відмовлено.

При цьому суд, керуючись п. 3 ст. 83 ГПК України, зменшив заявлену суму штрафу з 184963,49 грн. до 10 тис. грн., врахувавши те, що несвоєчасне проведення відповідачем платежу за отриману електроенергію пов'язане з неплатоспроможністю населення як фактичного споживача електроенергії.

Постановою Київського апеляційного господарського суду від 24 травня 2004 р. рішення господарського суду залишено без зміни на тих самих підставах.

У поданій касаційній скарзі ВАТ «АК «К»» просить скасувати рішення та постанову зазначених судових інстанцій та прийняти нове рішення, яким відмовити позивачеві в позові. При цьому скаржник посилається на неврахування судовими інстанціями вимог розпорядження Київської міської державної адміністрації від 19 листопада 1999 р. № 1841 «Про поліпшення стану розрахунків ДКО «К» за електроенергію», яке встановлює порядок розрахунків за отриману електроенергію залежно від призначення її використання та встановлює її щомісячний термін оплати, а також на те, що суди застосували одночасно до відповідача стягнення штрафу і процентів річних. За таких обставин відсутні правові підстави для застосування судом ст. 165 ЦК України при визначенні терміну платежів.

Позивач подав відзив на касаційну скаргу, в якому просить залишити без задоволення касаційну скаргу на підставах, що викладені в

ньому.

Чи повинен задовольнити ВГСУ касаційну скаргу ВАТ «АК «К»?»

Тести

1. Згідно із законодавством України засобами забезпечення виконання зобов'язання є:

- а) утримання;*
- б) затримання;*
- в) притримання;*
- г) суспільна гарантія.*

2. Видами застави є:

- а) вклад;*
- б) заклад;*
- в) фідучія;*
- г) поклажа.*

3. Правочин щодо звільнення продавця від відповідальності або щодо її обмеження у разі витребування товару у покупця третьою особою є:

- а) недійсним;*
- б) нікчемним;*
- в) неукладеним;*
- г) закладеним.*

4. За кожний день прострочення продавцем або виготовлювачем усунення недоліків товару і невиконання вимоги про надання в користування аналогічного товару на час усунення недоліків продавець сплачує покупцеві неустойку в розмірі:

- а) 0,5 % вартості товару;*
- б) 1 % вартості товару;*
- в) 1,5 % вартості товару;*
- г) 2 відсотків вартості товару.*

5. *Неустойка* — це:

- а) грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання;
- б) штраф, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання;
- в) пеня, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання;
- г) грошова сума, яку боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання.

Змістовий модуль V. Спадкове право

Тема 6. Актуальні проблеми спадкового права

1. Розвиток спадкового права.
2. Спадкове правовідношення. Особливості та структура спадкових відносин
3. Поняття, загальна характеристика та види спадкування.
4. Спадщина: поняття та загальна характеристика.
5. Реалізація спадкових прав.

Теми рефератів

1. Спадковий договір.
2. Правові засади та особливості спадкування за заповітом.

Література [3-6; 8; 40; 42; 78; 80; 90; 93; 101; 114; 115; 117; 120; 122; 129; 130; 136; 152; 154; 157]

Питання для самоконтролю та співбесіди

1. Що таке спадкове право?
2. Якими, за правовою природою, є спадкові відносини — універсальними чи сингулярними?
3. Визначте місце спадкового правовідношення серед інших цивільно-правових відносин?
4. Перелічіть види сингулярного правонаступництва.

5. Що таке обов'язкова частка у спадщині і які існують особливості її визначення?
6. Хто такий легатарій і чи можна його вважати спадкоємцем?
7. Наведіть існуючі погляди стосовно видів спадкування.
8. Класифікація заповітів.
9. Як визначається момент відкриття спадщини?
10. Що таке прийняття спадщини?

Практичні завдання

1. Батько та син Василенки 12.12.06 вирушили в гори. Через кілька годин погода різко погіршилась і від сина до рятувального центру надійшло радіоповідомлення, що його батько провалився у льодову розщілину і загинув, а він сам потребує термінової допомоги. Тільки наступного дня рятувальники знайшли Василенків — і батько, і син були мертвими.

Для кого повинна бути відкрита спадщина після Василенків, якщо після батька Василенка залишились живими його дружина, дочка і онука від померлого раніше старшого сина, а у сина Василенка — дружина і син? ²

2. За заповітом громадянка О. Коваленко усе своє майно, у тому числі власну квартиру та легковий автомобіль, заповіла своєму старшому синові — Ф. Коваленку. При цьому вона зобов'язувала його надати молодшому синові — Р Коваленку — право довічного користування автомобілем чотири рази на місяць у вихідні дні та кімнатою площею 18 м² у квартирі.

За кілька років вона склала новий заповіт, за яким квартиру заповіла своїй сестрі — Олені.

Після цього О. Коваленко побудувала будинок, у якому разом з нею постійно проживала її онука Ольга. У цей час старший син Ф. Коваленко відкрив на ім'я своєї матері банківський рахунок, на

який регулярно вносив грошові внески. О. Коваленко, перебуваючи в лікарні, склала ще один заповіт, засвідчений лікарем, за яким усі гроші з банківського рахунка заповіла лікарні.

Після смерті О. Коваленко виникли спори. Коваленко Р. вимагав права довічного користування кімнатою площею 18 м² у квартирі. Сестра Олена йому в цьому відмовила, посилаючись на те, що в заповіті, складеному на її користь, такої умови немає. Р. Коваленко доводив, що другий заповіт лише частково змінив перший. Оскільки у другому заповіті немає скасування умови про легат, виконати його зобов'язаний спадкоємець, що одержав квартиру.

Ф. Коваленко вимагав передачі йому всього іншого майна О. Коваленко, у тому числі будинку і банківського вкладу, вважаючи, що гроші на банківському вкладі належать йому, оскільки вносились ним.

Онука Ольга, що проживала в будинку, вважала, що вона має право одержати будинок у спадщину, тому що є спадкоємицею за законом — за представленням своєї померлої матері, дочки О. Коваленко і що умови заповіту на будинок не поширюються, оскільки будинок був побудований уже після його складання.

Спадкоємці вирішили звернутись за консультацією до юриста. Яку відповідь повинен дати юрист? ³

3. Після смерті громадянина Іванченка залишилося: житловий будинок, недобудовані хлів і гараж, присадибна ділянка, автомобіль, телевізор, меблі, земельний пай 2,5 га у селі, приватизована трикімнатна квартира з меблями в Києві, грошовий вклад у відділенні Ощадного банку України сумою 6500 грн., не повернутий банківський кредит сумою 10000 грн., який повинен був виплачуватися протягом 10 місяців по 1000 грн. щомісячно. Йому також не була виплачена пенсія за 5 останніх місяців сумою 10000 грн і вихідна допомога у зв'язку з виходом на пенсію

як слідчому прокуратури сумою 8500 грн.

Після смерті Іванченка залишились його дружина, що мешкала разом з ним у селі, дочка, що мешкала у його квартирі в Києві разом з чоловіком і постійно допомагала батькові матеріально, а також працюючи на городі та по господарству в селі; син, який проживав у Росії і ніякої допомоги Іванченку не надавав. Дочка забезпечила похорони батька і встановила гранітний пам'ятник вартістю 3000,0 грн.

Визначте, хто повинен бути закликаний до спадкування і яке майно вони мають право спадкувати.

4. Після смерті громадянина Ізраїлю Е. Сімкіса до нотаріальної контори за місцем розташування майна, що залишилось після його смерті у м. Харкові, звернувся син Е. Сімкіса — М. Сімкіс (громадянин Німеччини) із заявою про прийняття спадщини, надавши при цьому міжнародний заповіт, складений Е. Сімкісом на ім'я сина і посвідчений нотаріусом у м. Києві. Нотаріус відмовив у прийнятті заяви, пославшись на те, що підпис заповідача, управленої особи і свідків міжнародного заповіту на заповіті повинні бути легалізовані у встановленому порядку.

*Чи законні дії нотаріуса? Який порядок складення і посвідчення міжнародного заповіту? Чи мав би право на спадкування майна свого батька М. Сімкіс без наявності міжнародного заповіту? Зробіть юридичний аналіз ситуації з посиланням на нормативно-правові акти.*⁵

5. У березні 2006 р. помер громадянин Петренко, який проживав у селі Гнідин Бориспільського району Київської області. За заповітом все належне йому майно, у тому числі будинок, господарські будівлі, присадибна ділянка, мало перейти до його племінниці К., яка проживала у США. У вересні 2006 р. К. приїхала у відрядження до Києва і тільки тоді довідалась, що Петренко помер і на її ім'я ним складено заповіт. К. звернулась до державної нотаріальної контори у м. Борисполі із

заявою про прийняття спадщини. Однак нотаріус відмовив у прийнятті заяви, пославшись на те, що К. пропустила шестимісячний строк для прийняття спадщини, а майно померлого Петренка не збереглося, земля присадибної ділянки поділена між сусідами і засаджена ними. К. звернулась за консультацією до юриста.

Визначте, які роз'яснення повинен дати юрист. Чи має право К. звернутись із позовною заявою до суду і хто повинен бути відповідачем?

Тести

1. До складу спадщини не входять права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема:

- а) право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян;
- б) право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- в) права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом;
- г) право на сплату неустойки за неналежне виконання договору.

2. Місцем відкриття спадщини є:

- а) останнє місце відпочинку спадкодавця;
- б) місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини;
- в) місцезнаходження основної частини рухомого майна;
- г) місцезнаходження поховання спадкодавця.

3. Не мають права на спадкування:

- а) особи, які позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців;
- б) одна після одної особи, шлюб між якими є недійсним або визнаний таким за рішенням суду;
- в) батьки після дитини, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав;

г) особи, які не любили одна одну.

4. *Відказоодержувачами можуть бути особи:*

- а) які входять до числа спадкоємців за законом;
- б) які не входять до числа спадкоємців за законом;
- в) які входять до числа спадкоємців за заповітом.
- г) будь-які.

5. *Реалізація спадкових прав відповідно до закону і обставин може бути здійснена протягом:*

- а) 3 місяців;
- б) 6 місяців;
- в) 7 місяців;
- г) 8 місяців.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар є одним із видів практичних занять з гуманітарних дисциплін і є ефективним засобом розвитку у студентів культури наукового мислення. ***Семінарські заняття*** — це активна форма навчальних занять, яка має на меті вдосконалення, оновлення та доповнення теоретичних знань, розвиток умінь, творчого мислення, навичок узагальнення й аналізу, вирішення конкретних практичних завдань.

Завданнями викладача під час семінарського заняття можуть бути:

- повторення і закріплення знань, отриманих на лекціях та під час самостійної роботи студентів;
- контроль знань;
- педагогічне спілкування, безпосередній контакт зі студентами, взаєморозуміння та творча співпраця “викладач — студент”;
- узагальнення й оцінювання знань студентів.

Основне в підготовці і проведенні семінарських занять — це самостійна робота студентів над вивченням матеріалу з питань семінару.

Підготовка студентів до семінарів складається з таких основних елементів:

1) лекції з питань семінару повинні бути прочитані не пізніше, ніж за тиждень і не раніше, ніж за 15 днів до семінарського заняття;

2) між семінарами має бути проміжок не менше одного тижня;

3) плани семінарських занять за кожною темою повинні бути складені і затверджені на засіданні кафедри та доведені до студентів не пізніше, ніж за тиждень до семінарських занять;

4) у процесі підготовки семінарських занять керівники семінарів проводять одну-дві консультації з питань семінару.

На першій консультації студентам дається загальний напрям щодо їхньої самостійної роботи з теми (зазначити основне завдання семінару, звернути увагу на більш складні питання, схарактеризувати літературу, ознайомити студентів з обсягом програмних вимог з теми).

На другій консультації, крім питань студентів з прочитаної літератури, керівник семінару сам ставить питання для вирішення студентами у процесі подальшого вивчення теми, перевіряє за вибіркоким порядком 1-2 конспекти студентів, виявляє загальну готовність студентів до семінарських занять, дає вказівки окремим студентам щодо детальнішого опрацювання питань і ознайомлення з відповідними джерелами. Конспект студента за темою чергового семінару повинен містити не тільки виписки з рекомендованих джерел, а й розгорнутий план виступу студента на семінарі.

Консультація є обов'язковою для студентів, що не встигають, і для тих, які на попередніх семінарах виявили незадовільні знання.

Керівник семінару робить виклик на консультації і веде облік

студентів, які консультуються. Консультація є не тільки видом допомоги студентам, а й одним із видів контролю за самостійною роботою студентів.

Критерії оцінювання самостійної роботи студентів на семінарському занятті

А) оцінювання усних відповідей, участі в обговоренні питання, дискусії:

оцінка **“відмінно”** студент повно і всебічно розкриває тему, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, може вільно та професійно вести дискусію, має власну позицію стосовно теми заняття і може аргументовано її доводити до відома аудиторії;

“добре” — загалом рівень знань студентів відповідає викладеному вище, але є деякі прогалини при висвітленні матеріалу, неточні твердження, які не підтверджуються достатньо обґрунтованими доказами;

“задовільно” студент розкрив питання в загальних рисах, розуміє сутність питання, пробує робити висновки, але при цьому припускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно і не самостійно;

“незадовільно” — студент не в змозі дати відповідь на поставлене запитання чи відповідь неправильна, студент не розуміє сутності питання, не може робити висновки.

Непідготовленість студента до практичного заняття чи відсутність його на занятті розцінюється як академічна заборгованість. Незалежно від причин студент зобов'язаний самостійно вивчити тему і в позанавчальний час здати (відпрацювати) її викладачеві з пред'явленням робочого зошита. Відпрацювання за погодженням з викладачем може здійснюватись в усній формі або у вигляді підготовки реферату.

Б) оцінювання виконання тестових завдань:

90-100 балів — відповіді на всі три тести чи на два тести — правильні, а у не зовсім правильній відповіді на один тест є і правильна відповідь;

75-89 балів — відповідь містить правильні відповіді на два тести із трьох чи на один тест — правильну, а у не зовсім правильних відповідях на два тести є і правильна;

60-74 балів — правильна відповідь на один тест чи близькі до правильних відповіді на три тести із трьох;

нижче 60 балів — усі відповіді неправильні чи немає відповідей.

Набрані бали за відповіді сумуються і сума перераховується у традиційну чотирибальну оцінку.

Шкала переведення балів в оцінку:

Сума балів	Оцінка за національною шкалою
90-100	“відмінно”
75-89	“добре”
60-74	“задовільно”
Нижче 60	“незадовільно”

Наявність академічної заборгованості або більше 1/3 пропущених семінарських занять є **підставою для недопуску** студента до складання заліку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Лзшов Г.Н. Забезпечення виконання зобов'язань: Навч. посіб. - Х., 1995.
2. Азімов Ч. Поняття і зміст приватного права // Вісн. Академії правових наук. — 1998. — № 3.
3. *Актуальные* вопросы гражданского права / Под ред. М. Брагинского. — М.: Статут, 1998. — 464 с.
4. *Актуальные* проблемы гражданского права. — Вып. / Авт.: М. И. Брагинский. — М.: Статут, 2000. — 222 с.
5. *Актуальные* проблемы гражданского права: Сб. статей. — Вып. 5 / Ред. В. В. Витрянский — М., 2002.
6. *Актуальные* проблемы гражданского права: Сб. статей. — Вып. 7 / Ред. О. Ю. Шилохвост — М., 2003. — 304 с.
7. Амельченко В. Сутність юридичної особи в сучасних умовах // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 2. — С. 27-29.
8. *Антологія української юридичної думки: У 6 т. — Т. 6. Цивільне право / Упоряд. Я. М. Шевченко, І. Б. Усенко, Г. П. Темченко, Т. І. Бондарук, С. Є. Морозова. — К.: Юрид. книга, 2003. — 584 с.*
9. Багач Е. Оцінка істотності (необхідності та достатності) деяких умов цивільно-правового договору // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 1. — С. 26-28.
10. Батрак Е.А. Організаційно-правова форма: важливі відкриття // Бухгалтерія. — 2005. — № 42. — С. 71-74.
11. Белих В. С. Теория хозяйственного права в условиях становления и развития рыночных отношений в России // Государство и право. - 1995. - № 11. - С. 53-61.

12. *Беляневич О. А.* Господарський договір та способи його укладання: Навч. посіб. — К.: Наук, думка, 2002. — 280 с.
13. *Беляневич О. А.* До питання про недійсність господарських договорів // Вісн. госп. судочинства. — 2004. — № 2. — С. 200-207.
14. *Бервено С., Дзера О.* До питання реальності та консенсуальності цивільно-правових договорів // Юрид. Україна. — 2005. - № 4. - С. 43-48.
15. *Боднар Т. В.* Гарантія як вид забезпечення виконання зобов'язання за Цивільним кодексом України. Науково-практичний коментар рішень та постанов господарських судів України // Вісн. госп. судочинства, 2003. — № 2.
16. *Боднар Т. В.* Загальні засади виконання цивільно-правових зобов'язань // Вісн. госп. судочинства. — 2003. — № 4. — С. 169-174.
17. *Борисова В. И.* К проблеме правосубъектности юридического лица // Проблемы законности. — 2000. — № 43.
18. *Борисова В. И.* К проблеме дочерних предприятий // Проблемы законности. — 2000. — № 44.
19. *Борисова В. И.* Понятие и признаки юридического лица // Проблемы законности. — 2000. — № 45.
20. *Боровська І.* Цивільно-правові відносини, пов'язані з реалізацією права на безпечне для життя і здоров'я доквілля: право на безпечні продукти споживання // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 12. — С. 38-42.
21. *Бурзель Ю.* Щодо встановлення верхньої межі відшкодування моральної (немайнової) шкоди // Право України. — 2003. — № 3. — С. 40-42.

22. *Вахонева Т.* Набувальна давність як правовий інститут цивільного права: історія та сучасність // Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 6. — С. 36-39.
23. *Великорода О.* Інститут довічного утримання в законодавстві країн СНД // Підприємництво, господарство і право. — 2004. - № 2. - С. 67-69.
24. *Верховець А. А.* Про сплату процентів за ст. 625 ЦК України // Вісн. госп. судочинства. — 2005. — № 2.
25. *Виграненко І. Г.* До питання про поняття вини юридичної особи у сучасному цивільному праві // Економіка. Фінанси. Право. - 2006. - № 9. - С. 21-22.
26. *Винар Л.* Організаційно-правові форми юридичних осіб, заснованих державою // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - № 8. - С. 6-10.
27. *Визнання угод неукладеними: Наук.-практ. комент. рішень та постанов госп. судів України* // Вісн. госп. судочинства. — 2003. - № 1.
28. *Винник О.* Нетрадиционны́е способы защиты прав акционеров (опит Соединенных Штатов Америки) // ПХП. — 1997, — №5.-С. 10-14.
29. *Винник О.* Правовое положение общества с ограниченной ответственностью по законодательству Украины, Германии и Российской Федерации // Бизнес. — 1998. — 14 дек.
30. *Віхров О.* Роль і місце організаційно-господарських зобов'язань у сучасній економіці // Право України. — 2004. — № 4. — С. 53-54.
31. *Гражданское и торговое право капиталистических государств* // Отв. ред. Е. А. Васильев. — М.: Междунар. отношения, 1993.

32. *Волевиявлення сторін і звичайні умови договору за чинним законодавством: Наук.-практ. комент. рішень та постанов госп. судів України // Вісн. госп. судочинства. — 2003. — № 1.*
33. *Галиахметов І. Концептуальні положення про підприємство в умовах розвитку цивільного права // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 9. — С. 32-36.*
34. *Гула Олена. Перетворення приватного підприємства на приватне товариство: шляхи вдосконалення організаційно-правової форми підприємства // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 4.*
35. *Ершова И. Казенное предприятие — коммерческая организация // Хозяйство и право. — 2001. — № 7.*
36. *Жшалкин Йван. Право доверительной собственности (к вопросу об ограничении и переходе права собственности) // Підприємництво, господарство і право. — 2002. — № 5.*
37. *Загальна теорія цивільного права // За ред. О. А. Підпригори. — К.: Вища пік., 1992.*
38. *Знаменський Г. Ще раз про предмет господарського права // Вісн. академії правових наук України. — 2003. — № 2-3. — С. 567-580.*
39. *Зобов'язальне право. Теорія і практика: Навч. посіб. / За ред. проф. О. В. Дзери. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 912 с.*
40. *Ігнатенко В. Правова характеристика відносин, що виникають із заповідального відказу і заповідального покладення // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 8. — С. 31-*
41. *Інна Спасибо-Фатєєва. Поняття майна, майнових та корпоративних прав як об'єктів права власності // Українське комерц. право. — 2004. — № 5. — С. 9-18.*

42. *Иоффе О. С.* Советское гражданское право. — Ч. 3. Правоотношения, связанные с продуктами творческой деятельности. Семейное право. Наследственное право. — Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1965. — 347 с.
43. *Иоффе О. С.* Обязательственное право. — М., 1975.
44. *Иоффе О. С.* Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории “хозяйственного права”. — М.: Статут, 2000. — 777 с.
45. *Исаев И. А.* Становление хозяйственной мысли в СССР — М.: Юрид. лит., 1986. — 176 с.
46. *Кибенко Е. Р.* Корпоративное право Украины. — Харьков: Еспада, 2001. — 288 с.
47. *Корпоративне управління: Навч. посіб. / Д. В. Задихайло, О. Р. Кібенко, Г. В. Назарова.* — Х.: Еспада, 2003. — 688 с.
48. *Каракаш І.* Право поділеної власності на природні ресурси у законодавстві України // Право України. — 2001. — № 3.
49. *Клименко О. М.* Договір довічного утримання. — К.: Фурса, 2006. - 40 с.
50. *Козлова Н.* Правовая природа учредительных документов юридического лица // Хозяйство и право. — 2004. — № 1. — С. 55-
51. *Колесник В. В., Бичковський О.П.* Корпоратизація як форма приватизації: законодавчий аспект / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького АН України. — К., 1993. — 94 с.
52. *Кот О. О.* Перехід прав кредиторів: Історія. Теорія. Законодавство. — К.: Юрінком Інтер, 2002.
53. *Кот О. О.* До питання про визнання недійсними угод, укладених з метою, суперечною інтересам держави і суспільства // Вісн. госп. судочинства. — 2002. — № 4. — С. 177-182.

54. *Кочергина Е.* Организационно-правовая форма юридических лиц: генезис доктрин и подходов // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 1. — С. 36-39.
55. *Кузнецова О. А.* Принципы гражданского права: вопросы теории и практики // Правоведение. — 2005. — № 2. — С. 24-34.
56. *Кучер В.* Особливості визначення правочину таким, що порушує публічний порядок // Право України. — 2003. — № 12. — С. 106-110.
57. *Легка Е.* Питання співвідношення положень ГК України та ЦК України про стягнення неустойки (штрафних санкцій) // Юрид. журн. — 2004. — № 8. — С. 80-82.
58. *Легкая И.* Спорное положение о “трех процентах” // Юрид. практика. — 2004. — № 38. — С. 13-14.
59. *Ломидзе О., Ломидзе А.* Значение фактической передачи имущества собственника при его отчуждении и проблемы восстановления собственником своего владения // Хозяйство и право. — 2002. — № 1. — С. 101; № 2. — С. 96.
60. *Луць В. В.* Контракты у підприємницькій діяльності. — К.: Юрінком Інтер, 1999.
61. *Майданик Р.* Забезпечувальне право власності // Підприємництво, господарство і право. — 2002. — № 1. — С. 29.
62. *Майданик Роман.* Номінальне право власності (цивільно-правові аспекти) // Підприємництво, господарство і право. — 2002. — № 11. — С. 16.
63. *Майданик Р.* Особливості довірчого управління спільним майновим комплексом власників майнових сертифікатів // Підприємництво, господарство і право. — 2002. — № 4. — С. 14.
64. *Мамутов В. К., Чувпило О. О.* Господарче право зарубіжних країн. — К.: Ділова Україна, 1996. — 352 с.

65. *Мамутов В. В.* В чому біда і в чому вина цивілістів // Закон і бізнес. - 1997. - № 35. - С. 6; № 36. - С. 6.
66. *Мамутов В. К., Ющик А. И.* О предмете кодификации беспредметной критике // Вісн. госп. судочинства. — 2007. — № 2. — С. 110-119.
67. *Мілаш В. С.* Підприємницькі договори в господарській діяльності. — Полтава: АСМІ, 2005. — 450 с.
68. *Міхно О.* Поняття та види підстав припинення цивільно-правового договору // Право України. — 2004. — № 5. — С. 135—138.
69. *Мічурін Є.* Практика розгляду судами справ про визнання договорів відчуження нерухомості недійсними // Юрид. журн. — 2004. - № 3. - С. 96-99; № 10. - С. 98-101.
70. *Москаленко И. В.* Методологические основы исследования функций гражданско-правовых дефиниций // Юрид. мир. — 2003. - № 2. - С. 41-43.
71. *Новицкий Й. Б., Луниц Л. А.* Общее учение об обязательстве. — М., 1950.
72. *Онищенко Г.* Проблема встановлення межі здійснення суб'єктивного цивільного права // Юрид. журн. — 2006. — № 5. — С. 24-25.
73. *Панченко М.* Добросовісність, розумність і справедливість — правові засади цивільного права України // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 12. — С. 147-150.
74. *Первомайський О.* До питання про джерела цивільного права // Право України. — 2001. — № 2.
75. *Підпригора О.* Розмежування і взаємодія публічного і приватного права як методологічна проблема вітчизняного правознавства // Вісн. Академії правових наук України. — 2002. —

№ 4. — С. 77-86.

76. *Підпригора О. А.* Речові права на чуже майно // Укр. комерц. право. — 2004. — № 5. — С. 57-65.
77. *Покрещук О.* Місце Торгового кодексу в правовій системі України // Підприємництво, господарство і право. — 2001. — № 5.
78. *Покровский А. И.* Основные проблемы гражданского права. - Изд. 4-е, испр. — М.: Статут, 2003. — 351 с. (Классика российской цивилистики).
79. *Потопальський С. С.* Правові проблеми розмежування недійсних та неукладених договорів // Вісн. госп. судочинства. — 2005. -№ 4. - С. 192-196.
80. *Правові* позиції щодо розгляду судами окремих категорій цивільних справ // Бюлетень законодавства і юрид. практики України. Розділ XII. Спадкове право. — К.: Юрінком, 1998. — №8.-С. 189-193.
81. *Право* власності в Україні: Навч. посіб. // О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, О. А. Підпригора та ін.; За заг. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К., 2000.
82. *Предпринимательское* право України: Учебник / Под общ. ред. Р. Б. Шишки. — Харьков: Зспада, 2001. — 480 с.
83. *Прилуцький Р. Б.* Проблеми кодифікації цивільного і господарського права // Проблеми кодифікації цивільного та господарського права: Зб. наук, статей за матеріалами Республіканської наук.-практ. конф., 18 березня 2005, Київ / За заг. ред. канд. юрид. наук Р. Б. Прилуцького. — К.: КиМУ, 2005. — С. 342-366.

84. Прилуцький Р. Б. Щодо поняття та організаційно-правової форми біржі // Вісн. госп. судочинства. — 2007. — № 2. — С. 148-155.
85. Прилуцький Р. Б. Щодо розмежування господарського та цивільного права // Наукові праці МАУП. — 2007. — № 1.
86. Примак В. Д. Ризик і питання безвинної відповідальності в цивільному праві // Вісн. госп. судочинства. — 2002.- № 4. — С. 200-206.
87. Примак В. Д. Окремі аспекти відповідальності учасників цивільних правовідносин за дії контрольованих ними юридичних осіб // Вісн. госп. судочинства. — 2003. — № 2.
88. Присяжнюк Т., Мірошник О. Захист права власності у Європейському правовому просторі // Право України. — 2001. — № 8.
89. Проблеми кодифікації цивільного та господарського права: Зб. наук. статей за матеріалами Республіканської наук.-практ. конф., 18 березня 2005 р., Київ / За заг. ред. канд. юрид. наук Р. Б. Прилуцького. — К.: КиМУ, 2005. — 482 с.
90. Розгон О. В. До питання про обов'язкову частку у спадщині // Актуальні проблеми цивільного і господарського права: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 19 травня 2006 р. / За заг. ред. Р. Б. Прилуцького. — К.: МАУП, 2007. — С. 235-242.
91. Роман Майданик. Довірча власність у цивільному праві України (формування, порівняльний аналіз і поняття) // Укр. комерц. право. — 2004. — № 5. — С. 37-56.
92. Рубаних Владимир. Власність і право власності: деякі нотатки з приводу українських реалій і співвідношення їх з понятійнокатегоріальним апаратом і науковим інструментарієм // Підприємництво, господарство і право. — 2000. — № 11. — С. 39.

93. *Рябоконт Є. О.* Спадкове правовідношення в цивільному праві. Автореф. дис.... канд. юрид. наук. — К., 2002.
94. *Самойленко В.* Корпоративнеє поглищення по-українски // Юрид. практика. — 2004. — № 18. — С. 10.
95. *Сахарук Д.* Поняття та види форми правочину // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 12. — С. 43-47.
96. *Сергій Теньков.* Коментар до Постанови Вищого господарського суду України від 13 липня 2004 р. у справі № 6/1 “Застосування положень нового цивільного і господарського законодавства до розгляду спорів про відступлення права вимоги ” Вісн. госп. судочинства. — 2004. — № 4. — С. 133-141.
97. *Сергій Теньков.* Визначення істотних умов договору у судовій практиці: нові підходи // Вісн. госп. судочинства. — 2004. — № 4. — С. 150-154.
98. *Слюсаревський М. М.* Цивільно-правова відповідальність за порушення договору довірчого управління майном // Підприємництво, господарство і право. — 1997. — № 12.
99. *Сібільов М.* Зміст цивільно-правового договору // Вісн. Академії правових наук України. — 2003. — № 1. — С. 93-99.
100. *Смітюх А. В.* Добросовісність за проектом ЦК України: проблема визначення змісту поняття // Вісн. госп. судочинства. — 2003. — № 1. — С. 187-190.
101. *Спадкове право. Теорія та практика: Навч. посіб.* — К.: Атака, 2002. — 496 с.
102. *Спасибо-Фатєєва І.* Проблемні аспекти недійсних правочинів (на прикладі договору міни акцій) // Підприємництво, господарство і право. — 2002. — № 7.
103. *Спасибо-Фатєєва І. В.* Нікчемні правочини та їх наслідки // Вісн. госп. судочинства. — 2004. — № 2. — С. 178-184.

104. *Спасибо-Фатеева І.* Проблеми перетворення державної власності і здійснення корпоративних прав держави // Вісн. Академії правових наук України. — 2002. — № 4. — С. 94-105.
105. *Судовий розгляд справ про визнання договорів неукладеними.* Наук.-практ. комент. рішень та постанов госп. судів України // Вісн. госп. судочинства. — 2003. — № 2.
106. *Теньков С.* Проблемні питання судового розгляду спорів, що пов'язані із відшкодуванням збитків // Вісн. госп. судочинства. - 2005. - № 2. - С.127-130.
107. *Теоретические* проблеми хозяйственного права. — М.: Наука, 1975.-414 с.
108. *Укладення угод між юридичними особами в усній формі:* Наук.-практ. комент. рішень та постанов госп. судів України // Вісн. госп. судочинства. — 2003. — № 1.
109. *Халфина Р. О.* Общее учение о правоотношении. — М., 1974.
110. *Хатнюк Н.* Юридична природа фіктивних та удаваних правочинів // Право України. — 2004. — № 4. — С. 37-41.
111. *Хлонь О.* Форс-мажор та непереборна сила: їх розмежування у цивільному праві // Право України. — 2005. — № 1. — С. 112-114.
112. *Хозяйственное право: Учебник / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др. / Под ред. В. К. Мамутова.* — К.: Юринком Интер, 2002. — 912 с.
113. *Хохлова Г.* Принудительность как признак гражданско-правовой ответственности // Хозяйство и право. — 2003. — № 1. — С. 102-106.
114. *Фурса Є. І.* Спадкові правовідносини в нотаріальній і судовій практиці. Дис. ... канд. юрид. наук.- К.: 2004.

115. *Фурса Є. І.* Особливості спадкування за правом на обов'язкову частку // *Право України*. — 2001. — № 1. -С. 87-91.
116. *Цивільне право України: Підручник: У 2 кн.* / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — Кн. 1 — 736 с.
117. *Цивільне право України: Підручник: У 2 кн.* / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — Кн. 2 — 640 с.
118. *Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: Підручник* / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.; За заг. ред. С. С. Бичкової. — К.: Вид-во КНТ, 2006. — 498 с.
119. *Цивільний кодекс Укаїни: Наук.-практ. комент. У 2 ч.: — Ч. 1.* / Я. М. Шевченко. — К.: ІнЮре, 2004. — 692 с.
120. *Цивільний кодекс Укаїни: Наук.-практ. комент.: У 2 ч. — Ч. 2.* / Я. М. Шевченко — К.: ІнЮре, 2004. — 8962 с.
121. *Чукреев А. А.* Добросовестность в системе принципов гражданского права // *Журн. рос. права*. — 2002. — № 11. — С. 100—104.
122. *ШевчукЛ. В.* Заповіт як підстава виникнення правонаступництва в цивільному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. - К., 2001. - 17 с.
123. *Шеремет О.* Проблема забезпечення прав суб'єктів господарювання у правовідносинах з органами державної влади // *Підприємництво, господарство і право*. — 2002. — № 7. — С. 16.
124. *Юровська Г. В.* Правочини як підстава виникнення цивільних прав і обов'язків // *Адвокат*. — 2004. — № 4. — С. 15-18.

125. *Яворська О.* Проблеми виникнення права приватної власності за давністю володіння (набувальна давність) // Підприємництво, господарство і право. — 2002. — № 1. — С. 33.
126. *Яркина Н. Е.* Особенности применения альтернативных мер гражданско-правовой ответственности за нарушение смежных прав // Проблемы законности. — Х.: Нац. Юрид. Акад. України. — 2002. — Вип. 53.
127. *Ярослава Шевченко.* Право приватної власності в Україні: проблеми і перспективи // Укр. комерц. право. — 2004. — № 5. — С. 19-24.

Додаткова

128. *Аверченко Н. Н.* Понятие и признаки вещи как объекта гражданских прав // Журн. рос. права. — 2004. — № 5. — С. 86-92.
129. *Актуальні проблеми цивільного і господарського права: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 19 травня 2006 р. / За заг. ред. Р. Б. Прилуцького.* — К.: МАУП, 2007. — 268 с.
130. *Антимонов Б. С., Граве К.А.* Советское наследственное право. — М.: Госюриздат, 1955. — 264 с.
131. *Барабанщикова Л.М.* Структура права собственности в российском гражданском праве // Юрид. мир. — 2003. — № 4. — С. 19-24.
132. *Бараненков В. В.* Понятие юридического лица в современном гражданском праве России // Государство и право. — 2003. — №11, — С. 53-59.
133. *Баринова Е.* Вещные права — самостоятельная категория // Хозяйство и право. — 2002. — № 8. — с. 28.

134. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: общие положения. — М.: Статут, 2000.
135. Братусь С. Е/. Предмет и система советского гражданского права. — М.: Госюриздат, 1963. — 197 с.
136. Гордон М.В. Наследование по закону и по завещанию. — М.: Юрид. лит., 1967. — 119 с.
137. Грибанов А. Понятие предприятия в российском гражданском праве // Хозяйство и право. — 2003. — № 5. — С. 62-70.
138. Джунь В. В. Институт неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: Монографія. — 2-ге вид., випр. і допов. — К.: Юрид. практика, 2006. — 384 с.
139. Калаур І. Окремі аспекти застосування правових наслідків нікчемних і оспорюваних договорів // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 12. — С. 48-51.
140. Кашанина Т. В. Корпоративное право. Право хозяйственных товариществ и обществ. — М.: Норма, 1999. — 815 с.
- 47
141. Клименко О. М. Договір довічного утримання. — К.: Фурса, 2006. — 40 с.
142. Козлова Н. Правовая природа учредительных документов юридического лица // Хозяйство и право. — 2004. — № 1. — С. 55-74.
143. Коростей В. Как обеспечить эффективность хозяйственного и гражданского законодательства // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 10. — С. 31-33.
144. Краснова С. А. Определение понятия “добросовестность” в российском гражданском праве // Журн. рос. права. — 2003. — № 3. - С. 62-67.

145. *Кузнецова О. А.* Принципи гражданского права: вопросы теории и практики // Правоведение. — 2005. — № 2. — С. 24-34.
146. *Мамутов В. К.* Опыт раздельной кодификации и инкорпорации хозяйственного и гражданского права // Экономика и право: Сб. науч. тр. — К.: Юриком Интер, 2003. — С. 489-494.
147. *Міхно О.* Припинення та розірвання цивільно-правового договору: співвідношення понять // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 9. — С. 21-24.
148. *Міхно О.* Припинення цивільно-правового договору через неможливість його виконання // Підприємництво, господарство і право. - 2003. - № 11. - С. 92-95.
149. *Обиденнов А. Н.* Предмет и объект как существенные условия гражданско-правового договора // Журн. рос. права. — 2003. — №8.-С. 61-67.
150. *Прилуцький Р. Б.* Щодо поняття та організаційно-правових форм біржі // Актуальні проблеми цивільного і господарського права: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 19 травня 2006 р. / За заг. ред. Р. Б. Прилуцького. — К.: МАУП, 2007. — С. 208-224.
151. *Рогожин М.* Питання ліквідації юридичних осіб за законодавством РФ // Юрид. журн. — 2004. — № 4. — С. 124-129.
152. *Ромовська З.* Реформа спадкового права // Укр. право. — 1997. — № 1.- С. 101-107.
153. *Сахарук Д.* Поняття та види форми правочину // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 12. — С. 43-47.
154. *Цивільне право України: Академічний курс: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко.* — 2-ге вид., допов. і перероб. — К.: Ін Юре, 2015